

TURIZMDA MADANIYAT ETIKASINI YUKSALTIRISH ZARURIYATI.

Ochilova Ozoda Toshkuvatovna
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Maqolada madaniy taraqqiyot va uning turizmga ta'siri tahlil etilgan. Madaniyatning inson va jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati, moddiy va ma'naviy boyliklarning turistik faoliyatni tashkil qilishdagi roli, turistning bu jarayondagi ishtiroki o'rganilgan.

Kalit so'zlar: madaniyat, moddiy va ma'naviy boyliklar, turistik ob'ektlar, sayyohlik faoliyati, estetika.

Amerikalik madaniyatshunos olim Eduard Taylor (1932-1917) o'zining "Birlamchi madaniyat" (1871) asarida: "Madaniyat keng ma'noda kishining jamiyat a'zosi sifatida o'zlashtirgan bilimi, e'tiqodi, san'ati, axloq-odobi, qonun-qoidalari va boshqa bir qator qobiliyatlari va odatlari yig'indisidan tashkil topadi",— deb ta'rif bergandi.

Madaniyat insonning faoliyati, uning natijasida yaratilgan moddiy va ma'naviy ne'matlar, fazilatlar, qadriyatlar bo'lib, o'z navbatida shaxsning shakllanish va kamol topishda muhim omil hisoblangan ijtimoiy hodisadir.

Madaniyatning tilga, dinga, an'analarga, qadriyatlarga, iqtisodiyotga yaqinligini inobatga olib, milliy, mintaqaviy, davriy jihatdan bir necha turlarga bo'lish odati keng tarqalgan. Milliy madaniyatda til asosiy vosita sifatida olinsa, mintaqaviy madaniyatda diniy, axloqiy, badiiy, moddiy, geografik yaqinlik, umumiylik nazarda tutiladi. Madaniyatni irqiy omilni nazarda tutgan holda bo'lish holatlari ham uchraydi. Masalan, fransuz faylasufi J.Gobino jamiyat, madaniyat, din, til to'laligicha irqiy jihatlar, tabiiy sharoit bilan bog'liq deb tushuntiradi va Yevropa madaniyatini negroid madaniyatdan ustun deb hisoblaydiki, bu albatta noilmiy qarashdir.

XX asrning ikkinchi yarmida ayrim mutaxassislar jamiyat va madaniyat sohasida yuz bergan ayrim salbiy o'zgarishlarni tushuntirish uchun kontrkultura, subkultura tushunchalarini qo'llay boshladilar. Kontrkultura deganda bir guruh yoshlarning g'arb mamlakatlardagi rasmiy qadriyatlariga qarshi g'oyaviy-siyosiy, badiiy qarashlari, ideallari

tushuniladi. Yoshlarning bunday chiqishlari soʻl radikalchilik, anarxistik, ekstremistik koʻrinishlarda namoyon boʻlmoqda. Subkultura deganda jamiyatdagi turli tabaqalar, guruhlariga xos madaniy jihatlar hisobga olinadi.

Shahar madaniyati, qishloq madaniyati, kasb madaniyati, ular oʻrtasidagi farqlar haqida ham gapiriladi. Bularning hammasi madaniyatning murakkab tarkibiy tizimdan iborat ekanligini koʻrsatadi.

Madaniyat va turizmning tarixiy evolyusiyasi yoʻllarining oʻxshashligi ularni yanada rivojlantirishga yondashuvning yangi usullarining umumiyligini oldindan belgilab berdi: soʻnggi qirq yil ichida dunyoning aksariyat mamlakatlarida madaniyat va turizmni demokratlashtirish jarayoni sodir boʻldi.

Turizmda moddiy va maʼnaviy madaniyat boyliklariga eʼtibor muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiat va madaniy merosni muhofaza qilish bilan bogʻliq masalalarni hal etish katta moliyaviy mablagʻlarni talab qilishini inobatga olib, ushbu faoliyat sohasi uchun kim javobgar boʻlishi kerakligi haqidagi tegishli tashkilotlarning fikrlari koʻpincha bir-biriga toʻgʻri kelmaydi. Shu munosabat bilan, tasniflash masalasini koʻtarish maqsadga muvofiq boʻladi, uning asosiy mezonlari isteʼmolchining texnik xizmat koʻrsatish xarajatlarini toʻlashi shart. Ushbu tamoyildan kelib chiqib, quyidagi tasnifni taklif qilish mumkin:

- asosan turistlar foydalanadigan aktivlar (festivallar, tomoshalar, yodgorliklar, asosan turistlar tashrif buyuradigan hududlar va boshqalar)
- aralash foydalanishdagi aktivlar (kam ahamiyatli tarixiy yodgorliklar va muzeylar, teatrlar, joylar, ekskursiyachilar, qoʻriqxonalar va boshqalar tashrif buyurgan);
- asosan mahalliy aholi foydalanadigan mulk (diniy ibodatxonalar va fuqarolik binolari, kinoteatrlar, kutubxonalar va boshqalar).

Demak, turizm — bu sayohatlarning bir turi boʻlib, odamlarning turli hududlarga tashrif buyurishi hisoblanadi. Unda ishtirok etuvchi shaxs maqsadlari, yoʻnalishi va harakatlanish vositalaridan qatʼiy nazar turist deb ataladi. Sayohatlardan farqli ravishda, turizm iqtisodiyot va siyosatning kuchli taʼsiriga uchraydigan toifadir.

Turizmning oʻziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda turistni dengizchi, kosmonavt, biznesmen, naturalist va hokazo deb atash mumkin. Statistika sayohat qiluvchi shaxs vizitor deb ataladi. Tashrif buyuruvchilar tunovchi, yaʼni, vaqtinchalik

bo'luvchi joylarda hech bo'lmasa bir kecha yotib qoluvchilar va bir kunlik (24 soatgacha bo'luvchi) turistlarga bo'linadi.

Turizm bu:

a) turistlar tomonidan amalga oshiriluvchi, aniq belgilangan turistik maqsadlarga ega ommaviv sayohatlar turi, ya'ni turistning faoliyatidir:

b) bunday sayohatlarni uyushtirish va amalga oshirish bo'yicha turistik faoliyatdir. Bunday faoliyat turli xil turistik sanoat korxonalari va ular bilan bog'liq tarmoqlar tomonidan amalga oshiriladi.

Turizm infratuzilmasi va sanoati turizmga qo'shni tarmoqlarni o'ziga yanada ko'proq tortib, ko'plab kishilarni ish bilan ta'minlamoqda. Turizm sohasiga ko'proq ishchilar jalb qilinmoqda, natijada ko'p sonli ish joylari paydo bo'lishiga olib kelmoqda, bu esa juda muhim masala bo'lib, jamiyatga foydali bo'lgan hollar ichida birinchi o'rinda turadi.

Madaniy turizmning yangi shakllarini yaratish odamlarga markaziy o'rin berilgan umumiy rivojlanish jarayoni doirasida madaniyat va turizmning yangi kontsepsiyasini bosqichma-bosqich o'rnatish jarayonining tarkibiy qismidir. Bu turizmning eski shakllarini o'zgartirishni talab qiladi, chunki uning zamonaviy jamiyat hayotidagi roli sezilarli darajada oshadi. Turizmning o'zgarishi talab va taklifning o'zgarishini o'z ichiga oladi. Turizmga bo'lgan talabning eng muhim o'zgarishlari iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni aks ettiradi (ish safarlari, dam olish sayohatlari, ekskursiyalar va dam olish kunlari sayohatlarining ko'payishi). "Turizmni uyg'un rivojlantirish" doirasida bir qator amaliy yechimlar taklif etilmoqda. Ularning asosiy maqsadi turistlarni mahalliy ijtimoiy-madaniy hayotda ishtirok etish orqali turistlarni qabul qilish maskanlarini jamiyatning ijtimoiy tuzilmasiga uyg'un ravishda kiritish va ularning mahalliy rekreatsiya resurslari bilan bog'lanishini ta'minlashdan iborat. Bu tegishli shaharsozlik rejalashtirish chora-tadbirlari bilan to'ldirilishi kerak.

Sayyohlik muhitini hisobga olgan holda turizmni rivojlantirish turli shakllarda bo'lishi mumkin. Biroq, asosiy maqsad sayyohlar va mahalliy aholi o'rtasida do'stona munosabatlarni ta'minlash bo'lib qolmoqda. Zamonaviy turizm industriyasi xizmatlarning xalqaro savdosining eng katta daromadli va dinamik rivojlanayotgan segmentlaridan biridir. Shu bilan birga, turizmning o'sishi ko'pincha yangi tashrif buyuriladigan

hududlarning paydo bo'lishi bilan bog'liq, chunki jahon turizm bozorining an'anaviy hududlari rekreatsion imkoniyatlar chegarasiga deyarli yetib kelgan.

Turizm "inson – estetik muhit", "inson – tarixiy va madaniy muhit" aloqalariga asoslanadi. Turist uchun bevosita idrok etish, estetik tajriba va madaniyat boyliklarini o'zining haqiqiyligida ma'naviy o'zlashtirish muhim ahamiyatga ega. Turizm insonning xilma-xillikka bo'lgan ehtiyojini qondirish vositalaridan biridir. Yangi bilimlarni o'zlashtirish, yangi his-tuyg'ular va ufqlarning kengayishi tufayli insonning madaniy darajasi oshadi. Shahar, tumanning tarixiy-madaniy "mato"sini yaxshilash, tarixiy ruhini asrash, diqqatga sazovor joylar sonini va sayyohlik mavsumi davomiyligini ko'paytirish, shuningdek, uning tashqi ko'rinishining o'ziga xosligi va eng yuqori standartlarga muvofiqligi elementlarini aniqlash ustida ishlash.

Darhaqiqat, madaniyat va turizm o'rtasidagi hamkorlik milliy va xalqaro darajada sezilarli darajada yaxshilanishi kerak. Natijada, turizm madaniyat etikasi tamoyillari va me'yorlari asosiy vosita sifatida munosabatlarni barqarorlashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov B. Madaniyatshunoslik. O'quv qo'llanma. -Toshkent: Moliya institut, - 2015. – 573 bet.
2. Nazarov Q. Jahon falsafasi qomusi. I,II tom. - Toshkent: O'zbekiston faylasuflar milliy jamiyati, 2022. – 916 b.
3. Mirzayev M.A. Turizm asoslari: o'quv qo'llanma / M.A. Mirzayev, M.T. Aliyeva. — T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2011. - 288 b.
4. Latipova, R. T. Madaniyat va turizm / R. T. Latipova. — Matn: darhol // Yosh olim. - 2016. - No 7 (111). - 881-884-betlar. — URL: <https://moluch.ru/archive/111/27847/> (kirish sanasi: 23.10.2023).